

Загурська І.С. Вплив учбово-творчої діяльності на розвиток самооцінки творчих здібностей молодших школярів [текст] / І.С. Загурська // Актуальні проблеми педагогіки та психології. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Львів, 7- 8 жовтня 2011р.– Львів: Львівська педагогічна спільнота, 2011. – у 2-х частинах, Ч.1. – С. 63-65.

Психолого-педагогічні проблеми в освіті

Загурська І. С.

*доцент кафедри соціальної та
практичної психології*

*Житомирського державного
університету імені Івана Франка
м. Житомир, Україна*

ВПЛИВ УЧБОВО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РОЗВИТОК САМООЦІНКИ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Постановка проблеми. У вітчизняній психології склалася традиція аналізу самооцінки як комплексного особистісного утворення. Оскільки структура особистості не є однокомпонентною, то маючи на меті дослідити особистісну самооцінку, ми радше отримаємо дані про загальний рівень самоповаги чи самоприйняття себе, аніж проаналізуємо власне самооцінку. Існує необхідність додаткових досліджень, які б дозволили проаналізувати самооцінку окремих компонентів структури особистості.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Розвиток самооцінки в руслі системи розвивального навчання (В.В. Давидов, О.К. Дусавицький, Д.Б. Ельконін, Г.А. Цукерман) в першу чергу розглядається в процесі становлення учнів як суб'єктів учбової діяльності та як умова активного включення молодших школярів у творчу діяльність [1; 5; 7]. Розвиток особистості в молодшому шкільному віці ми розглядаємо нерозривно із розвитком самооцінки творчих здібностей, тому що в окремих випадках

показники самооцінки можуть бути індикаторами напрямків і кризових моментів у розвитку здібностей [3]. У результаті теоретичного аналізу було встановлено, що самооцінка творчих здібностей імпліцитно присутня в таких критеріях творчості в учінні як суб'єктивно нові знання, ціннісне ставлення до знань, рефлексивність та суб'єктність в учбовій діяльності, самостійність та оригінальність у вирішенні навчальних завдань (В.В. Давидов, В.О. Моляко, А.З. Рахімов, В.І. Слободчиков, Г.А. Цукерман) [5; 2; 6; 7].

Важливою умовою розвитку самооцінки творчих здібностей молодших школярів є діяльність з високим розвивально-творчим потенціалом, яку ми означили як учбово-творчу діяльність. Її особливістю, яка зближує учіння з власне творчою діяльністю, окрім суб'єктивно відкритих знань, є пріоритет соціальної значимості результатів. В учбово-творчій діяльності визначальними є співробітництво між учнями, визнання та поцінування успіхів вчителями та ровесниками, ціннісний обмін та підтримка, високий рівень соціальної рефлексії.

Формулювання завдань дослідження. У здібностей є дві основні форми прояву. Це зовнішньо-результативна і внутрішня – суб'єктивна, яка прямо пов'язана із самооцінкою. Нам важливо було виявити залежність динаміки самооцінки творчих здібностей від способу організації навчальної діяльності (традиційна та розвивальна системи навчання, заняття в гуртках).

Виклад основного матеріалу дослідження. Використання методики психосемантичного дослідження і розвитку самооцінки творчих здібностей в учбовій діяльності та методики вивчення динамічних механізмів розвитку творчих здібностей дозволило проконтролювати розвиток різних рівнів самооцінки творчих здібностей та виділити на кожному рівні компоненти самооцінки та їх функції [3; 4]. На рис. 1. представлено основні тенденції розвитку самооцінки творчих здібностей учнів.

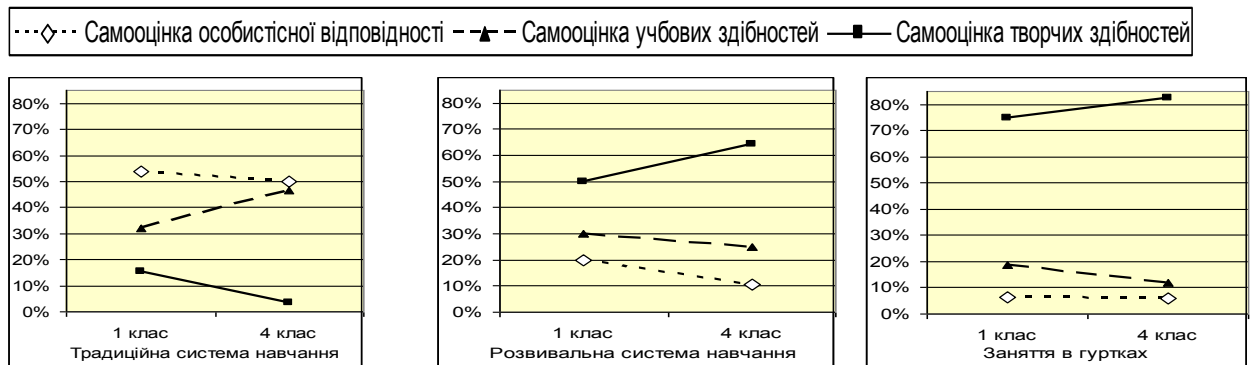

Рис. 1. Динаміка самооцінки здібностей у молодшому шкільному віці

У відсотках показано частку ціннісних конструктів, які визначають відповідний вид самооцінки. З метою ілюстрації впливу розвивально-творчого потенціалу діяльності на характер виділених тенденцій, до аналізу залучено результати дослідження самооцінки здібностей учнів, які навчаються за традиційною системою.

Основою самооцінки творчих здібностей першокласників, які навчаються за розвивальною системою, є самооцінка особистісної відповідності та самооцінка учбових здібностей. Процес формування самооцінки особистісної відповідності пов'язаний з усвідомленням та вмінням виділяти особистісні якості в себе та інших. Наше дослідження показало, що на початку шкільного навчання особистісні якості, які приписують собі досліджувані, відображають характеристики соціальних очікувань (доброта, правдивість, акуратність тощо). Етично-моральний компонент самооцінки особистісної відповідності в цей час має функцію підтримання досягнутого раніше рівня самооцінки. До кінця навчального року спостерігається стрімкий розвиток соціальної рефлексії у досліджуваних розвивальних класів та досліджуваних, що займаються в гуртках (кількість виділених особистісних якостей у середньому збільшується від 4 до 12).

Аналізуючи особистісно-ціннісний компонент соціальної рефлексії, ми виявили таку тенденцію: на початку навчання у першому класі учні виділяють

соціально бажані форми поведінки у школі, зміст яких пояснюють лише поверхово. Пояснення переважною більшістю першокласниками традиційних класів змісту виділених форм поведінки, свідчить про певну деструктивність у сприйманні процесу навчання – точне відтворення поданої вчителем інформації є, на думку учня, гарантією шкільної успішності. Особистісні якості, які виділяють учні, передусім слугують для підтримання стосунків (доброта, чесність, ввічливість, дружелюбність тощо). Це підтверджує те, що у структурі самооцінки особистісної відповідності особистісні якості морального змісту виконують компенсаторну функцію по відношенню до вмінь та здібностей. Відсутність зв'язку між особистісними якостями і діяльністю, в якій ці якості можуть розвиватися, є однією з причин шкільної дезадаптації та ознакою кризових моментів у розвитку самооцінки учбових та творчих здібностей.

Практично-когнітивний рівень самооцінки учбових здібностей, функцією якого є усвідомлення учбових дій як засобів підтримання самооцінки, більш характерний для учнів традиційних класів. Параметри самооцінки здібностей у цьому випадку задаються вчителем. Дослідженням встановлено, що для молодших школярів, які навчаються за традиційною системою, зовнішні параметри самооцінки не завжди стають внутрішніми регуляторами розвитку самооцінки здібностей. Однією з причин цього є виявлена нами тенденція до відстрочення інтеграції засвоєних учбових дій у структуру самооцінки. Це означає, що усвідомлення учбових дій як засобів

65

підтримання самооцінки відбувається набагато повільніше. У зв'язку з цим, у більшості учнів традиційних класів переважає самооцінка учбових здібностей, аніж самооцінка творчих здібностей.

На відміну від учнів традиційних класів, для учнів, які навчаються за розвивальною системою, та учнів, які займаються в гуртках, виділені учбові вміння є внутрішніми регуляторами розвитку самооцінки учбових здібностей та мають актуальний характер лише у першому класі. Іншими словами, першочерговий розвиток теоретичного мислення зумовлює усвідомлення та

розуміння доцільності ряду учбових дій (читати, писати, рахувати тощо), на основі чого розвивається рефлексія учбових здібностей. З другого по четвертий клас досліджувані до групи актуальних та перспективних вмінь починають відносити вміння, які можуть бути включені у структуру творчих здібностей («писати вірші», «розробляти сценарії до вистав», «малювати картини», «грати в шахи» тощо).

Самооцінка творчих здібностей є психологічною надбудовою над самооцінкою особистісної відповідності та самооцінкою учбових здібностей. Суб'єктно-ціннісний рівень самооцінки творчих здібностей виявлено в учнів, які займаються в гуртках та в учнів, які навчаються за розвивальною системою. Відмічено позитивну динаміку розвивальних, творчих, соціальних та ціннісно-регулюючих компонентів у структурі самооцінки досліджуваних цих груп: від першого до четвертого класу кількість зазначених компонентів зростає вдвічі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті дослідження ми дійшли висновку, що розвивально-творчий потенціал учбової діяльності виявився вищим у класах розвивального навчання та в гуртках, де, порівняно з традиційним навчанням, повніше представлено взаємодію соціальних і діяльнісних компонентів розвитку здібностей (усвідомлення критеріїв визнання, соціальне співробітництво, ціннісна підтримка, ціннісний обмін, представленість у просторі самооцінки творчих здібностей референтних осіб, високий рівень рефлексії здібностей, соціальної рефлексії та усвідомлення можливостей розвитку власних здібностей), що, в свою чергу, стимулює суб'єктно-ціннісну активність особистості, спрямовану на розвиток творчих здібностей, і, відповідно, їх самооцінки.

Перспективи дослідження вбачаються у подальшому ґрунтовному аналізі рівнів та умов розвитку самооцінки творчих здібностей у молодшому шкільному віці, а також у розробці стандартизованого опитувальника для виявлення особливостей самооцінки творчих здібностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Дусавицкий А.К.* Развивающее образование: теория и практика. Статьи. – Харьков., 2002. – 146 с.
2. *Моляко В.А.* Творческая конструкторология (пролегомены). – К.: «Освіта України», 2007. – 388 с.
3. *Музыка О.Л.* Рефлексія і динаміка розвитку здібностей: підходи до побудови методики дослідження // Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. *В.О. Моляко, О.Л. Музики.* – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – С.50-54.
4. *Музыка О.Л., Загурська І.С.* Самооцінка і розвиток творчих здібностей: Навчальний посібник. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 144 с.

66

5. Психология учебной деятельности младших школьников: Сб. статей. / Под ред. *Д.Б. Ельконина, В.В. Давыдова.* – М.: Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1962. – 287 с.
6. *Рахимов А.З.* Формирование творческого мышления школьников в процессе учебной деятельности: Учеб. пособие по спецкурсу. – Уфа, 1988. – 167 с.
7. *Слободчиков В.И., Цукерман Г.А.* Генезис рефлексивного сознания в младшем школьном возрасте // Вопросы психологии. – 1990. – №3. – С. 25-36.